

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ СМИСЛІВ

Гриценко Людмила Іванівна,
молодший науковий співробітник
лабораторії трудового виховання і професійної
орієнтації Інститут проблем виховання
Національної академії педагогічних наук
України

Потреба у самовизначенні виникає на межі старшого підліткового та молодшого юнацького віку. Перехід до профільної школи створив передумови для опредметнення цієї потреби у мотив вибору профілю навчання і можливість переходу від випадкової, ситуативної профорієнтаційної діяльності освітнього закладу до системи забезпечення професійного самовизначення.

Пряжніков М.С. вказує, що на відміну від профорієнтації як комплексу засобів з надання допомоги у виборі професії, який далеко виходить за межі педагогіки і психології, тобто "орієнтування" школяра, професійне самовизначення є "самоорієнтацією" і передбачає здатність людини до самостійного орієнтування і визначення освітньо-професійної перспективи. Психологія розглядає професійне самовизначення як процесом і результат вибору особистістю своїх позицій і цілей в контексті професійної діяльності. Поінформованість про світ професій, ринок праці, про міру відповідності його особистих якостей, очікувань і домагань вимогам професії, її зовнішнім атрибутам пов'язує ціннісні орієнтири з готовністю до здійснення вибору, котра є центральним елементом структури професійного самовизначення та результатом взаємодії решти елементів.

Ціннісносміслова сфера особистості — особистісні смисли, смислові установки і цінності, що регулюють дії та вчинки особистості в різноманітних ситуаціях вибору, виступає психологічним об'єктом виховання. Г.С. Костюк вважав, що "виховання — це керування індивідуальним становленням людської особистості..., виховувати означає проектувати поступове становлення якостей майбутньої особистості та керувати здійсненням накреслених проєктів" [3, с. 380].

Д. О. Леонтьєв виокремлював різновиди смислових структур особистості: особистісні смисли, смислові установки, мотиви, смислові диспозиції, смислові конструкти та особистісні цінності, - під кутом зору їх функціонування в системі смислової регуляції життєдіяльності. Смислові

утворення лежать в основі можливої саморегуляції особистості при постановці цілей та усвідомленні власних вчинків. Як вважає І. Д. Бех, основна функція смислових утворень особистості полягає у регуляції діяльності. Саме вони задають ту чи іншу смислову спрямованість діяльності та поведінки, є основою можливості свідомо і гнучко змінювати цю спрямованість.

Особистісні цінності як основа самоідентичності особистості, “завдяки особливостям їх взаємодії з життєвою ситуацією, утворюють відкриту систему, яка забезпечує відносну стабільність особистості і водночас її сприйнятливність до розвитку. При взаємодії людини з життєвою ситуацією виокремлюється певна частина відповідних ситуації особистісних цінностей, які, власне, і складають основу регуляційних процесів, визначаючи напрямки активності особистості”. Цю ситуаційно актуалізовану частину ціннісної свідомості Музика О.Л. називає суб'єктними цінностями. [2, с. 192].

На думку І.Д. Бека, виховання і формування є ідентичними поняттями тільки на етапі зовнішніх дій вихователя, коли той навчає, розповідає, залучає до діяльності. Формування ж не обмежується таким зовнішнім виховним впливом, включаючи роботу з переформатування, підготовки внутрішніх структур особистості учня, аби останній був готовим прийняти і засвоїти відповідний виховний зміст. Профорієнтація, яка має на меті формування готовності до професійного самовизначення, перестає бути комплексом виховних впливів, які обмежуються інформуванням, діагностикою та добором прийнятного варіанту подальшого профілю навчання чи професійного напрямку, а переакцентовується на смислоутворення. Найвищим, вершинним має стати смисл “діяльнісно-професійного способу життя” (за І.Д. Бехом), який згодом конкретизується у певній сфері діяльності чи професійне спрямування. За умови сформованості смислу діяльнісно-професійного способу життя (працелюбність, включеність в суспільне життя, потреба “не бути трутнем, зайвим у суспільстві”), “я” здійснює пошук, керуючись цим смислом, створюючи крок за кроком образ “я-професіонала”.

Педагогічна, виховна задача – допомогти відрефлексувати хотіння, бажання, емоції учня, посилити силу цього переживання, надавши йому стійкості спрямованості на об'єкт і перетворивши в особистісний смисл.

Моральна норма діяльнісно-професійного способу життя, набуваючи суб'єктивної значущості, перетворюється на змістовну складову образу “я” - особистісну цінність – тільки за умови, що вона емоційно переживається самим вихованцем після когнітивного самооцінювання надбань, яке дає поштовх до емоційно-ціннісного ставлення до них, до їх зміцнення. Вона має

бути вчасно підкріплена такими виховними засобами як похвала, підтримка, акцентування успіху. Причому особистісна цінність зазначеної норми створюється така саме вчинками, до яких особистість спонукає атмосфера очікування відповідних моральних дій, оскільки суб'єктові важко протистояти соціальним очікуванням, що мають сильний мотиваційний вплив [1].

Загальна ж тенденція функціонування особистісної цінності така, що укріплюючись в "образі я", набуваючи міцності, вона не виявляється без особливої потреби, хоча індивід готовий застосувати її в особливих випадках. Здібності, усвідомлені як компоненти самоідентичності, входять разом з іншими діяльнісними цінностями до складу суб'єктивних цінностей, які у свою чергу є внутрішніми регуляторами розвитку особистості у випадках, коли життєві ситуації сприймаються як особистісно значимі і перспективні відносно її життєвих планів і планів особистісного саморозвитку. З наближенням до завершальної стадії розвитку такої цінності, така "домінантна" цінність починає "шукати" для себе відповідну ситуацію чи умови реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності / І.Д. Бех: Наук. видання. – К.:Либідь, 2006. – 272 с.
2. Музика О.Л. Типологічний підхід у психології здібностей та обдарованості як альтернатива ситуаційно-диспозиційній антиномії // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості: Збірник наукових праць /За ред. В.О.Моляко. - Т.12. - Вип. 4. - Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2008. - С.184-192.
3. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К.: Рад. шк., 1989. – 608 с.

ЕСТЕТИЧНІ ПОЧУТТЯ ТА ПЕРЕЖИВАННЯ В ПРОЦЕСІ СПРИЙМАННЯ

Медведева Надія, старший науковий співробітник, кандидат психологічних наук, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України м. Київ

Протягом історії людського суспільства пройдено величезний шлях у розвитку психічних властивостей, явищ і здібностей. Контактуючи безпосередньо із навколишнім світом, людина безпосередньо зустрічається з різними об'єктами та явищами. Тож, звичайно, що при цьому вона одержує